
Recenzovaný článek

Bezpečnostní diskurz Ruské federace o energetických vztazích s EU v letech 2012–2017

Security Discourse of the Russian Federation on the Energy Relations with the EU in 2012-2017

Lukáš Tichý

Abstrakt: Článek zkoumá energetické bezpečnostní vztahy mezi Ruskem a EU. Cíle článku jsou dva. Prvním je analyzovat obsah a základní témata ruského bezpečnostního diskurzu o energetických vztazích s EU v letech 2012–2017. Druhým je interpretovat vliv norem a hodnot v energetickém bezpečnostním diskurzu na identitu a zájmy Ruska ve zkoumaném období. Bezpečnostní diskurz Ruské federace se zaměřuje na obhajobu ruských diverzifikačních projektů k posílení energetické bezpečnosti EU. V bezpečnostním diskurzu pak Rusko ve vztazích s EU desekuritizuje energetickou otázku, když prezentuje samo sebe jako hlavního a spolehlivého partnera a dodavatele ropy a plynu do EU.

Abstract: The article explores the energy security relations between Russia and the EU. The aims of this article are two. The first is to analyze the content and basic themes of the Russian security discourse on energy relations with the EU in 2012–2017. The second is to interpret the influence of norms and values in the energy security discourse on identity and interests of Russia in the studied period. Security discourse of the Russian Federation focuses on defending Russian diversification projects to strengthen EU energy security. In the security discourse, Russia in relations with the EU de-securitizes the issue of energy when it presents itself as the main and reliable partner and supplier of oil and gas to the EU.

Klíčová slova: Kritický konstruktivismus; Evropská unie; Ruská federace, bezpečnostní diskurz; energetická bezpečnost.

Keywords: Critical Constructivism; European Union; Russian Federation; Security Discourse; Energy Security.

ÚVOD

Článek se věnuje bezpečnostní otázce energetických vztahů Ruské federace (RF) s Evropskou unií (EU). V článku není ovšem pozornost věnována materiálním faktorům energetické interakce Ruska a Evropské unie, ani institucionální struktuře těchto energetických vztahů, tj. nediskurzivním aspektům, kde byla publikována celá řada odborných monografií, článků a studií.¹ Článek se zaměřuje na méně analyzovaný aspekt energetických vztahů Ruské federace s Evropskou unií, a to bezpečnostní diskurz, který si všímá především politických a bezpečnostních implikací energetické závislosti.²

V tomto kontextu jsou hlavní cíle článku dva. Prvním je analyzovat obsah a základní témata bezpečnostního diskurzu Ruska o energetických vztazích s EU v letech 2012–2017, tj. během třetího volebního období prezidentství Vladimíra Putina (2012–2018). Druhým cílem je ve sledovaném období interpretovat působení norem a hodnot v energetickém bezpečnostním diskurzu Ruska na jeho identitu a zájmy. Článek by měl přispět k porozumění současného zhoršení vztahů mezi Ruskou federací a EU způsobených anexí Krymu ze strany Ruské federace v únoru 2014 a její vojenskou a politickou angažovaností na východě Ukrajiny, spojených s obavou o přerušení dodávek zemního plynu a ropy z Ruska přes Ukrajinu do Evropy a tím i ohrožení unijní energetické bezpečnosti. Z tohoto důvodu se článek zaměřuje pouze na dodávky ruské ropy, které se na celkovém dovozu ropy do EU podílejí kolem 30 %, a ruského plynu, který zaujímá asi 27 % podílu celkového importu zemního plynu do Evropské unie.³

Článek vychází z autorovy disertační práce⁴ a navazuje na předchozí texty, které publikoval.⁵ V porovnání s těmito texty ovšem předkládaný článek doplňuje teoretický rámec o bezpečnost a identitu a jejich vztah a rozšiřuje časový rámec článku do roku 2017.

1 JOHNSON, D., ROBINSON, P. (eds.). (2005). *Perspectives on EU-Russia Relations*. London and New York: Routledge; MONAGHAN, A. (2007). *Russia's Energy Diplomacy: A Political Idea Lacking a Strategy? Southeast European and Black Sea Studies*, roč. 7, č. 2, s. 275 – 288; AALTO, P. (ed.). (2012). *Russia's Energy Policies. National, Interregional and Global Levels*. Edward Elgar Publishing, Inc.

2 KRATOCHVÍL, P., TICHÝ, L. (2013). EU and Russian Discourse on Energy Relations. *Energy Policy*, roč. 44, č. 5, s. 395.

3 Na druhou stranu v případě RF tvoří sektor ropy a plynu kolem 70 % veškerého ruského exportu, přičemž přes 60 % exportu ruské ropy a 90 % vývozu plynu z RF přichází přímo na evropský trh. Zároveň příjmy z vývozu energetických surovin tvoří přibližně 50% podíl ruského státního rozpočtu, kdy 60 % z tohoto zisku pochází přímo z prodeje ropy a plynu do EU. V neposlední řadě energetický sektor se podílí přibližně 40 % na tvorbě ruského HDP. Dále srov. TICHÝ, L. (2015). Komparace cílů energetické politiky EU a Ruska. In: VEBER, V., ŠTORKOVÁ, P. (eds.). *Rusko a Evropa 2013. K 100. výročí vydání Masarykovy knihy Rusko a Evropa*. Pardubice: Univerzita Pardubice, s. 162.

4 TICHÝ, L. (2016). Diskurz v energetických vztazích mezi Evropskou unií a Ruskou federací v letech 2004–2014. Disertační práce. Praha: MUP.

5 Srov. KRATOCHVÍL, P., TICHÝ, L. (2012). Diskurz Evropské unie o energetických vztazích s Ruskou federací. *Politologický časopis*, roč. 19, č. 2, s. 95–112; KRATOCHVÍL, P., TICHÝ, L. (2013). EU and Russian Discourse on Energy Relations. *Energy Policy*, roč. 44, č. 5, s. 395; TICHÝ, L., KRATOCHVÍL, P. (2014). The EU-Russia Energy Relations under the Prism of the Political Discourse. *Perspectives*, roč. 22, č. 1; TICHÝ, L. (2016). Ruský diskurz o energetických vztazích s EU v letech 2004–2014. *Mezinárodní vztahy*, roč. 51, č. 4.

Struktura článku je následující. V první a druhé části je popsán teoretický rámec zaměřený na vztah hlavního konceptu tj. diskurzu a bezpečnosti a kritického konstruktivismu a identity v diskurzu. Ve třetí části je vymezen metodologický rámec, jenž spočívá na tematické analýze, jako hlavní metodě analýzy dat, jejíž pomocí je zkoumán obsah bezpečnostního diskurzu Ruska o energetických vztazích s EU. Dále jsou definována kritéria výběru dokumentů a na základě předběžné analýzy vybraných projevů a rozhovorů je identifikována základní charakteristika a hlavní znaky energetického bezpečnostního diskurzu RF. V poslední části článku je nejprve analyzován obsah a hlavní témata bezpečnostního diskurzu Ruské federace, vnímání EU ze strany Ruska a následně je v rámci ruského bezpečnostního diskurzu interpretován vliv norem a hodnot na identitu a zájmy Ruské federace v energetických vztazích s Evropskou unií.

1. DISKURZ A BEZPEČNOST

Hlavní teoretický koncept, jenž vytváří základní interpretační rámec energetických vztahů RF a EU, představuje diskurz a jeho vztah k bezpečnosti. Jejich pomocí bude možné odhalit možné ambivalence v projevech politických představitelů Ruska a odkrýt rozdílné významy, které přiřkládají určitým bezpečnostním pojmům v bezpečnostním energetickém diskurzu.

V článku je využito širší pojetí diskurzu, který lze definovat jednak jako konstrukci významu pomocí písemné či jazykové komunikace,⁶ ale zároveň jako soubor myšlenek, konceptů a kategorií, jejichž prostřednictvím je význam uvedený do reality.⁷ Diskurz odkazuje nejen na formu komunikace, tj. projevy, konverzace atd., které jsou instrumentální, komunikativní a konstitutivní, ale vedle toho je vázán přímo na proces aktérova vyjednávání. Ten bude reprezentován prostřednictvím oficiálních textů a projevů politických představitelů RF, které odhalí diskurzivní praktiky.

Ačkoliv se diskurz může lišit od chování politického aktéra,⁸ například proto, že aktér chce svou rétorikou zakrýt skutečné motivy a záměry svého jednání, diskurz hraje důležitou roli v sociální analýze, protože vždy odráží základní ideový rámec aktéra a jeho poznávací proces. Studium diskurzů nám navíc umožňuje odhalit vnitřní nekonzistenci používané rétoriky či manipulativní techniky, které jsou v diskurzu přítomny. „Cílem je poukázat

⁶ Dále srov. SIMMERL, G. (2011). *Critical Constructivist Perspective on Global Multi-Level Governance. Discursive Struggles Among Multiple Actors in a Globalized Political Space*. Berlin: Freie Universität Berlin, s. 5; PHILLIPS, N., HARDY, C. (2002). *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*. London: Sage Publication.

⁷ Dále srov. HAJER, M. (1993). Discourse Coalitions and the Institutionalisation of Practice: The Case of Acid Rain in Great Britain. In: FISCHER, F., FORSTER, J. (eds.). *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. London: Duke University Press Books, s. 45-46.

⁸ SEARLE, J. R. (1979). *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.

na fakt, že tyto diskurzy nejsou jenom prostým odrazem materiální reality, ale že mají sílu měnit chování aktérů i povahu a formu institucí, které si tito aktéři mezi sebou utvářejí.“⁹

Zároveň platí, že když je v bezpečnostním diskurzu něco či někdo konstruován jako ohrožení bezpečnosti či strategických zájmů, bere na sebe objektivní charakter a konkrétní rétorickou a politickou naléhavost a dochází k sekuritizaci daného problému, který je označen jako bezpečnostní a představuje existenční hrozbu pro určený objekt.¹⁰ Nicméně jakmile se hrozba znovu stane politickým problémem, v rámci bezpečnostního diskurzu přeformulují političtí činitelé situaci takovým způsobem, že hrozba přestane být bezpečnostním problémem, čímž daný problém tj. hrozbu zpětně desekuritizují.¹¹ Tyto skutečnosti zásadním způsobem ovlivňují charakter a obsah bezpečnostního diskurzu RF.

2. KRITICKÝ KONSTRUKTIVISMUS A KONSTRUKCE IDENTITY V DISKURZU

Hlavní teoretický přístup použitý při zkoumání bezpečnostního diskurzu RF o energetických vztazích s EU představuje kritický konstruktivismus,¹² který nabízí různé alternativy pochopení ústředních témat mezinárodních vztahů včetně vztahu mezi identitou a zájmem.¹³ Podle kritických konstruktivistů je v bezpečnostním diskurzu konstruována identita Self (já/sebe) a Other (druhý/ostatní) a současně s tím dochází k utváření zdrojů bezpečnosti a nebezpečí a vytváření „příležitostí“ a „hrozeb“ pro státy v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky.¹⁴ Jinak řečeno, v rámci bezpečnostního diskurzu je uvnitř (Self) prezentováno jako žádoucí stav bytí, zatímco vnější svět (Other) je prezentován jako stav ohrožující bezpečnost státu/aktéra.¹⁵ Stavba národního Self jako formy prostorové identity pak vede státy k přijetí opatření s cílem zajistit vlastní bezpečnost před hrozbami vnějšího světa jako Other.¹⁶

Nicméně pro kritický konstruktivismus nejsou diskurzy a interpretace pouhými nástroji sledování národních zájmů aktérů, ale základními stavebními prvky definice jejich identity, z níž plynou jejich zájmy a způsob jejich sledování. Podle kritického konstruktivismu

9 KRATOCHVÍL, P., TICHÝ, L. (2013). EU and Russian Discourse on Energy Relations. *Energy Policy*, roč. 44, č. 5, s. 393.

10 BUZAN, B., WAEVER, O., de WILDE, J. (2005). *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií, s. 21.

11 WAEVER, O. (1995). Securitization and desecuritization. In: LIPSCHUTZ, R. (ed.) *On Security*. New York: Columbia University Press, s. 46–86.

12 DIAS, V. A. (2013). The EU and Russia: Competing Discourses, Practices and Interests in the Shared Neighbourhood. *Perspectives on European Politics and Society*, roč. 14, č. 2, s. 256–271.

13 HOPF, T. (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*, roč. 23, č. 1, s. 173.

14 HOWARTH, D. (2000). *Discourse (Concepts in the Social Sciences)*. Buckingham, PA: Open University Press.

15 HANSEN, L. (2006). *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. London and New York: Routledge, s. 34.

16 CAMPBELL, D. (1998). *Writing Security: United States Foreign Policy and Politics of Identity*. Manchester: Manchester University Press.

tady platí, že v rámci diskurzu se konstruují ideje, které převládají ve společnosti, přičemž tyto ideje určují její normy, hodnoty a politickou praxi. Zároveň tyto hodnoty a normy rámované diskurzem formují společenskou identitu, která se může měnit a vyvíjet a určuje aktérový zájem.¹⁷

3. METODOLOGICKÝ RÁMEC A SBĚR DAT

3.1 Tematická analýza

V rovině metodologické je článek založen na jedné z metod analýzy dat, a to tematické analýze¹⁸, pomocí níž bude možné zkoumat existenci a obsah jednotlivých témat energetického bezpečnostního diskurzu Ruska. Tematická analýza je slučitelná s ontologií (učení o bytí) a epistemologií (teorií poznání) kritického konstruktivismu, neboť v rámci kritického konstruktivismu se snaží teoretizovat sociálně-kulturní kontexty a strukturální podmínky, jež zmocňují a naplňují jednotlivé úvahy, které jsou k dispozici.¹⁹

Jinak řečeno, „*tematická analýza je kvalitativní analytická metoda, která se zakládá na procesu vyhledávání a nalezení klíčových témat pro charakterizování patřičného fenoménu. Ve své podstatě má tato strategie výzkumu blízko k několikanásobnému čtení zdrojových textů. Klíčem je odhalení vzorců obsahové organizace a vztahů v rámci analyzovaných dat, pomocí nichž se vynoříví se téma stávají analytickými kategoriemi*“.²⁰ Cílem je, z hlediska zaměření článku, prozkoumat vystoupení a rozhovory zejména politických představitelů, jež se zabývají bezpečnostními energetickými vztahy Ruské federace s Evropskou unií, a pomocí tematické analýzy v rámci ruského bezpečnostního diskurzu analyzovat a interpretovat hlavní témata, viz níže tabulky č. 1 a 3.²¹

¹⁷ HOWARTH, D., TORFLING, J. (eds). (2005). *Discourse Theory in European Politics. Identity, Policy and Governance*. New York: Palgrave Macmillan.

¹⁸ K tomu dále například srov. BRAUN, V., CLARKE, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, roč. 3, č. 2, s. 77-101; BOYATZIS, R. E. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. Thousand Oaks, London, & New Delhi: SAGE Publications.

¹⁹ BRAUN, V., CLARKE, V. (2012). Thematic analysis. In: COOPER, H. et al. *APA handbook of research methods in psychology, Vol. 2. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological*. Washington, DC: American Psychological Association, s. 61.

²⁰ HYNEK, N., STŘÍTECKÝ, V. (2010). Energetická bezpečnost podle českých atlantistů. In: DRULÁK, P., STŘÍTECKÝ, V. (eds.). *Hledání českých zájmů. Mezinárodní bezpečnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 88.

²¹ KRATOCHVÍL, P., TICHÝ, L. (2013). EU and Russian Discourse on Energy Relations. *Energy Policy*, roč. 44, č. 5.

3.2 Kritéria výběru dokumentů a korpus dokumentů

V praktické rovině se autor nejdříve soustředil na kritéria výběru dokumentů, jež bude zkoumat, dále na vytvoření korpusu textových dokumentů a řečových projevů a následně na vymezení časového horizontu zvolených dokumentů. Tento proces rozdělil do dvou fází. V první fázi se zaměřil na sadu kritérií pro výběr dokumentů. Za prvé, do korpusu byly zahrnuty dokumenty dvojího druhu, a to: (1) dokumenty publikované ústředními orgány RF a (2) projevy vybraných činitelů RF. Za druhé byly vybrány ty dokumenty, v nichž se objevilo klíčové slovo „EU/Evropa“ či „evropský“ a současně „energetika“ či „energetický/á“.

Následně ve druhé fázi zvolil autor jasně stanovený časový rámec analýzy korpusu dokumentů, jenž pokrývá období od května 2012 do března 2017 tj. probíhající období třetího prezidentského V. Putina. Na základě zmíněných kritérií byly do korpusu zařazeny projevy, vystoupení a rozhovory prezidenta RF tj. Vladimíra Putina (celkem projevů a rozhovorů 35); předsedy vlády Dmitrije Medvěděva (28); ministra zahraničních věcí Sergeje Lavrova (28), ministra pro energetiku Alexandra Novaka (26). Dále byly do korpusu dokumentů, ve snaze vyhnout se přílišnému zaměření na představitele ruské vlády a prezidenta, zahrnuty také projevy a rozhovory stálého zástupce RF při EU Vladimíra Čizova (25). Podobným postupem získal autor i klíčové dokumenty publikované jednotlivými ústředními orgány RF, tj. Ministerstvem zahraničních věcí (3); prezidentem RF (2); a Ministerstvem pro energetiku (2), jež se zabývají energetickými vztahy s EU. Celkově se jedná o 142 oficiálních i neoficiálních projevů a rozhovorů klíčových představitelů Ruska a 7 oficiálních ruských dokumentů, legislativní i nelegislativní povahy. Dohromady se pak jedná o 149 textových jednotek.

Na základě předběžného vyhodnocení nashromážděných dokumentů, rozhovorů a projevů přistoupil autor k analýze bezpečnostního obsahu energetických vztahů Ruska s EU, kterou rozdělil do dvou fází. V první fázi na základě opakovaného čtení identifikoval klíčová slova, jež s bezpečnostním diskurzem bezprostředně souvisejí a jsou odvozeny od potřeby zajištění energetické bezpečnosti. Jde o tato klíčová slova: *energetická bezpečnost* ve smyslu zajištění stabilních energetických dodávek, ale také zabezpečení energetické poptávky; *diverzifikace* přepravních tras, zdrojů a dodavatelů; *alternativní trasy, zdroje a projekty* ve snaze snížit energetickou závislost; *nepolehlivost tranzitních zemí* jako hrozba pro energetickou bezpečnost; *spolupráce s třetími zeměmi* ve snaze posílit energetickou bezpečnost. Tato klíčová slova představují základ, kolem něž se vynořila hlavní témata bezpečnostního diskurzu. Tímto způsobem bylo následně možné ve druhé fázi provést podrobnější analýzu jednotlivých dokumentů a jejich pomocí i samotný bezpečnostní diskurz Ruské federace.

3.3 Charakteristika diskurzu o bezpečnostních aspektech energetické politiky

Bezpečnostní či také sekuritizační diskurz nabývá na intenzitě zejména v době energetických krizí, přičemž RF se snaží o desekuritizaci energetických vztahů s EU, když odmítá jakákoliv obvinění ze zneužívání energetiky jako politického nástroje. Zároveň

usiluje o zmírnění obav EU z přílišné závislosti na Rusku, které odmítá. RF jako „bezpečnostně-normativní aktér“ v energetických vztazích s EU používá bezpečnostně-ekonomické normy a hodnoty s cílem přesvědčit EU o svojí spolehlivosti a významu ruských ropovodů a plynovodů jako o příkladech úspěšné diverzifikace, jež přispějí k posílení energetické bezpečnosti EU.

Výhodnost či nevýhodnost vzájemné spolupráce v oblasti energetiky (stejně jako v jakémkoliv jiném hospodářském sektoru) je třeba vnímat nikoliv prizmatem ekonomického prospěchu, ale především politických zájmů obou aktérů. Oba aktéři se nacházejí v klasické situaci soupeření o omezené zdroje a s ním související využití těchto zdrojů pro posílení vlastní politické moci. Vztah Ruska a EU je v principu symetrický, ale zároveň je třeba na oba aktéry nahlížet primárně jako na rivaly, jejichž vztahy se v některých ohledech blíží ke hře s nulovým součtem: usiluje-li EU o maximální možnou otevřenost ruského energetického sektoru, Rusko se takovému otevření brání; přeje-li si EU co možná největší pestrost dodavatelských zemí a přepravních tras, je cílem RF takové diverzifikaci zabránit, apod.²²

Tabulka č. 1 znázorňuje hlavní teoretické koncepty a znaky, které definují vnitřní a vnější vztahy a vazby mezi Ruskem a EU v bezpečnostním energetickém diskurzu. Zároveň tabulka č. 1 vymezuje vazby v interakci mezi RF a EU, které převládají v bezpečnostním diskurzu. Smyslem tabulky č. 1 je představit hlavní teoretická východiska bezpečnostního diskurzu RF o energetických vztazích s EU, která jsou důležitá při zkoumání vazeb mezi jednotlivými tématy. Tabulka č. 2 pak znázorňuje klíčové definiční znaky, jež charakterizují hlavní politické procesy a průběh jejich formování v rámci bezpečnostního diskurzu RF.

Diskurz	Vzájemný vztah RF a EU	Teoretické koncepty	Klíčová slova spojená s daným energetickým diskurzem
Bezpečnostní	Rivalové, potenciální nepřátelé / Symetrie	Hra s nulovým součtem, desekuritizace	Energetická bezpečnost Diverzifikace Alternativní trasy, zdroje a projekty Nespolehlivost tranzitních zemí Spolupráce s třetími zeměmi

Tabulka č. 1: Energetický bezpečnostní diskurz a identifikační znaky²³

Diskurz	Hlavní znaky				
	Normy a hodnoty	Identita a zahraniční orientace RF při jednání s EU	Zájmy	Cíle	Nástroje
Bezpečnostní	Bezpečnostně-ekonomické	Bezpečnostně-normativní aktér	Bezpečnostně-diversifikační	Strategické	Normativní

Tabulka č. 2: Hlavní definiční znaky bezpečnostního diskurzu Ruska²⁴

²² KRATOCHVÍL, P., TICHÝ, L. (2013). EU and Russian Discourse on Energy Relations. *Energy Policy*, roč. 44, č. 5, s. 395.

²³ Sestaveno autorem podle TICHÝ, L. (2016). Ruský diskurz o energetických vztazích s EU v letech 2004-2014. *Mezinárodní vztahy*, roč. 51, č. 4, s. 34.

²⁴ Sestaveno autorem podle TICHÝ, L., KRATOCHVÍL, P. (2014). The EU-Russia Energy Relations under the Prism of the Political Discourse. *Perspectives*, roč. 22, č. 1, s. 14

4. BEZPEČNOSTNÍ DISKURZ RUSKA

4.1 Hlavní témata a obsah bezpečnostního diskurzu

Rusko je v bezpečnostním diskurzu identifikováno jako „hlavní energetický dodavatel do EU“²⁵ který zajišťuje „evropskou energetickou bezpečnost dovozem ropy a plynu“²⁶ jež „pokrývá více než čtvrtinu energetické spotřeby v EU“²⁷. Význam RF pro EU asi nejlépe vystihl A. Novak, dle kterého je Rusko bohaté na přírodní zdroje, „a Evropa – ne...“²⁸ To znamená, že bez ruských energetických zdrojů „nebude schopna evropská ekonomika fungovat“, přičemž „...jsme připraveni soutěžit s potenciálními producenty“, kteří budou dodávat energii do EU, ale „zatím nikdo nemůže nabídnout alternativu k RF“.²⁹

Vedle toho je zdůrazněn význam Ruské federace jako stabilního partnera v dodávkách ropy a plynu do Evropské unie, kdy „naše země exportuje energetické zdroje do Evropy téměř 50 let a vždy splnila své povinnosti včas a v plné výši“³⁰ a „chci zdůraznit, že ani Sovětský svaz, ani Rusko nikdy nepřerušily energetické dodávky do Evropy“.³¹ Zároveň S. Lavrov jasně zdůraznil, že i nadále „budeme spolehlivým partnerem při zajištění evropské energetické bezpečnosti“.³² Z těchto projevů politických činitelů je patrné, že důležitou úlohu, a jako podpůrný argument pro jejich tvrzení, hraje odkaz na události z nedávné minulosti, která je v přítomna i v dalších vystoupeních politických představitelů Ruska.

K posílení energetické bezpečnosti členských států Evropské unie pak Ruská federace přispívá investováním velkých finančních prostředků „do konstrukce nových produktovo-

25 MEDVĚDĚV, D. (2014a). Dmitry Medvedev holds a meeting with Gazprom Board Chairman Alexei Miller, Gorki, Moscow Region, 4. března 2014; PUTIN, V. (2016a). Vladimir Putin took part in a special session of the World Energy Congress. Istanbul, 10. října 2016.

26 ČIŽOV, V. (2013a). Intervention by Ambassador Vladimir Chizhov at the conference „Third Investment Energy Summit“, organised by «The Economist», Brussels, 29. května 2013.

27 PUTIN, V. (2016b). Vladimir Putin had a meeting with heads of leading international news agencies. St Petersburg, 17. června 2016.

28 NOVAK, A. (2014a). Vystupenie Ministra energetiky RF A.V. Novaka na 4 plenarnom zasedanii MEF, Moskva, 15. května 2014; NOVAK, A. (2016a). Intervju Ministra Aleksandra Novaka, Die Welt a Die Presse, 24. února 2016; NOVAK, A. (2017). Intervju Ministra Aleksandra Novaka, Andola, 9. března 2017.

29 NOVAK, A. (2014b). Intervju Aleksandra Novaka, ITAR-TASS, 19. února 2014; NOVAK, A. (2016b). Intervju Ministra Aleksandra, Vedomosti, 20. prosince 2016.

30 PUTIN, V. (2016a). Vladimir Putin took part in a special session of the World Energy Congress. Istanbul, 10. října 2016.

31 PUTIN, V. (2016b). Vladimir Putin had a meeting with heads of leading international news agencies. St Petersburg, 17. června 2016.

32 LAVROV, S. (2014a). Speech by the Russian Foreign Minister, Sergey Lavrov, at the Scientific Conference „Bulgaria-Russia. 135 years since the establishment of diplomatic relations: the past, the present and the future“, Sofia, 7. července 2014.

dů s cílem diverzifikovat přepravní energetické trasy do Evropy".³³ Reálně ovšem spočívá podstata ruské diverzifikace ve vybudování nových přepravních tras, které budou přivádět především další ropu a plyn do Evropy, ale současně s tím umožní posílit přítomnost ruských energetických společností na vnitřním energetickém trhu EU. K novým ropovodům patří například „*Baltský systém (BPS 1 a BPS 2) navržený jako alternativní trasa pro dodávky ropy do Evropy*“³⁴ či znovu navržený projekt ropovodu Burgas-Alexandroupolis, kde „*my věříme, že dojde k obnovení prací na ropovodu...*“³⁵.

Mezi alternativní energetické trasy pro přepravu plynu v první řadě patří plynovod Nord Stream 2, který je zaměřen na „*uspokojení poptávky po energetických zdrojích, především v severní Evropě*“.³⁶ Podle V. Putina hlavním argumentem pro stavbu plynovodu Nord Stream 2 je klesající produkce plynu uvnitř EU a naopak rostoucí poptávka po energetických zdrojích v Evropě, proto „*Nord Stream 2 je do značné míry přirozený projekt*“.³⁷ Druhým projektem byl plánovaný plynovod South Stream, který měl pro EU představovat strategicky důležitý projekt navržený tak, aby diverzifikoval „*dodávky plynu do zemí jižní a jihovýchodní Evropy*“³⁸ a tím „*vyřešil jejich systematický problém s importem plynu*“.³⁹ Přestože RF na začátku prosince 2014 od výstavby plynovodu South Stream ustoupila,⁴⁰ V. Putin v roce 2016 jasně zdůraznil, že „*rozhodně jsme projekt [plynovodu South Stream] neopustili. Potřebujeme nyní především jasné stanovisko Komise*“.⁴¹ Vedle toho V. Putin a A. Novak podpořili také projekt plynovodu Turkish Stream, který by měl přivádět ruský plyn přes Černé moře do Turecka a druhou větví by byl ruský plyn přepravován na „*turecko-řeckou hranici a odtud diskutovanými přepravními trasami*“⁴² „*dále do Evropy*“⁴³. Podle S. Lavrova je Rusko připraveno rozšířit tento projekt na teritorium EU

33 ČIŽOV, V. (2013a). *Intervention by Ambassador Vladimir Chizhov at the conference „Third Investment Energy Summit“, organised by «The Economist», Brussels, 29. května 2013.*

34 NOVAK, A. (2013). *Intervju Aleksandra Novaka, Rossijskaja gazeta, 20. prosince 2013.*

35 NOVAK, A. (2014b). *Intervju Aleksandra Novaka, ITAR-TASS, 19. února 2014.*

36 PUTIN, V. (2015a). *Vladimir Putin took part in the 7th Russia Calling! Investment Forum organised by VTB Capital, 13. října 2015.*

37 PUTIN, V. (2017). *Meeting with President and CEO of BASF Kurt Bock, 22. března 2017.*

38 ČIŽOV, V. (2013b). *Interview of Ambassador Vladimir Chizhov with New Europe, 20. září 2013.*

39 LAVROV, S. (2014b). *Interview by Russian Foreign Minister Sergey Lavrov with Russia Beyond the Headlines, Rossiyskaya Gazeta's supplement to Spain's El Pais, 17. září 2014.*

40 Oficiálním důvodem tlaku Evropské komise a rozhodnutí Bulharska ukončit jednání o výstavbě plynovodu South Stream byla skutečnost, že plánovaný projekt nebyl ve shodě s legislativou EU, respektive byl v rozporu s tzv. třetím liberalizačním balíčkem, který zakazuje, aby dodavatelé plynu měli kontrolu nad plynovody.

41 PUTIN, V. (2016c). *Statements for the press and answers to journalists' questions following Russian-Israeli talks, 7. června 2016.*

42 Mezi plánované projekty, které by měly přivádět ruský plyn z plynovodu Turkish Stream do Evropy, patří zejména: (1) plynovod Tesla, jenž by vedl z Řecka do Makedonie, Srbska a Maďarska, a končil by u plynového centra Baumgarten v Rakousku, (2) plynovod Eastring, jenž by přiváděl plyn z jihu přes Bulharsko, Rumunsko, Maďarsko dále na Slovensko. V roce 2016 společnost Gazprom podepsala memorandum o porozumění s řeckou firmou DEPA SA na dodávky plynu do Evropy přes ITGI Poseidon (interkonektor Turecko-Řecko-Itálie).

43 NOVAK, A. (2017). *Intervju Ministra Aleksandra Novaka, Andola, 9. března 2017.*

pouze za předpokladu „100% záruky z Bruselu, že tento projekt bude realizován“ a „doufáme, že se Brusel bude řídit pragmatickými, a ne zpolitizovanými úvahami“⁴⁴.

V souvislosti s realizací ruských diverzifikačních projektů vyjádřili S. Lavrov, V. Čižov a V. Putin opakovaně překvapení nad negativními reakcemi některých členských států, jednak nad chystaným plynovodem Nord Stream 2, kdy námitky vůči tomuto projektu jdou proti „zvýšení stability evropských dodávek energie prostřednictvím spolupráce s Ruskem“⁴⁵, ale také nad zrušeným plynovodem South Stream, kdy „vše, co jsme slyšeli, bylo, že Rusko udělalo to a to, jako kdyby Rusko stálo za nějakým spiknutím“⁴⁶. V tomto případě je opět důležitá připomínka minulosti, která má potrhout rétoriku některých představitelů členských států EU, jež se chovají a jednají stejně jako v době studené války. Zároveň úsilí některých členských států zabránit realizaci ruských energetických projektů způsobuje v energetické interakci mezi RF a EU další pnutí a přivádí oba aktéry do pozice vzájemných rivalů.

Ve snaze zmírnit tyto obavy, političtí představitelé Ruské federace se snaží své evropské kolegy přesvědčit řadou argumentů. Za prvé, ujištěním, že plánovaný „plynovod Nord Stream 2 nezvýší energetickou závislost EU, to je nesmysl“⁴⁷ a je „v souladu s mezinárodním právem, i nejpřísnějšími ekologickými normami“.⁴⁸ Za druhé, přesvědčením, že „plynovod South Stream není namířen proti plynovodu Nabucco“.⁴⁹ Za třetí, zdůrazněním, že chystaný „plynovod Nord Stream 2 bude diverzifikovat trasy dodávek plynu na evropský trh“ a „pomůže plnit dohody, kterých bylo dosaženo na konferenci o klimatu v Paříži“,⁵⁰ pokud jde o snižování emisí CO₂. Podle V. Čižova, „realizace projektu Nord

44 LAVROV, S. (2016a). Foreign Minister Sergey Lavrov's remarks at the University of Piraeus, Athens, 2. listopadu 2016; LAVROV, S. (2016b). Foreign Minister Sergey Lavrov's speech and answers to questions at the meeting with representatives of the Association of European Businesses (AEB), Moscow, 25. října 2016.

45 LAVROV, S. (2016c). Foreign Minister Sergey Lavrov's remarks and answers to media questions at the opening of the Russian-German summer school "Ways of Developing the Energy Sector: Modern Challenges", Yekaterinburg, August 15, 2016; ČIŽOV, V. (2016a). Permanent Representative to the EU Vladimir Chizhov's interview, Rossiiskaya Gazeta, 15. června 2016.

46 PUTIN, V. (2016d). Statements for the press following talks with Federal President of Austria Heinz Fischer, 6. dubna 2016.

47 LAVROV, S. (2014b). Interview by Russian Foreign Minister Sergey Lavrov with Russia Beyond the Headlines, Rossiyskaya Gazeta's supplement to Spain's El País, 17. září 2014; MEDVĚDĚV, D. (2016a). Russia-Finland talks, 9. prosince 2016.

48 PUTIN, V. (2015a). Vladimir Putin took part in the 7th Russia Calling! Investment Forum organised by VTB Capital, 13. října 2015.

49 LAVROV, S. (2014c). Speech by the Russian Foreign Minister Sergey Lavrov and his answers to questions from the mass media at the joint press conference summarising the results of his negotiations with the President of the Republic of Slovenia, Borut Pahor, and the Slovenian Foreign Minister, Karl Erjavec, Maribor, 8. července 2014.

50 LAVROV, S. (2016c). Foreign Minister Sergey Lavrov's remarks and answers to media questions at the opening of the Russian-German summer school "Ways of Developing the Energy Sector: Modern Challenges", Yekaterinburg, August 15, 2016.

*Stream 2 posílí energetickou bezpečnost EU*⁵¹ a „zvýší spolehlivost dodávek“⁵². Zároveň „realizace projektu Nord Stream 2 podpoří dodávky energie do Evropy“ neboť „bude dodávat plyn přímo do zemí EU“⁵³, čímž „minimalizuje riziko tranzitu a zajistí nepřerušované dodávky plynu z Ruska do EU“⁵⁴ RF zdůrazňuje, že hlavní riziko tranzitu zemního plynu představuje „Ukrajina, jež v krizi na přelomu let 2008 a 2009 neměla podepsanou novou smlouvu“⁵⁵ Co „jsme mohli dělat, když Ukrajina bránila tranzitu plynu do EU a neoprávněně ho odebírala? Zastavili jsme plyn na Ukrajinu. Ale Rusko nebylo odpovědné za to.“⁵⁶ „Za plyn se musí platit.“⁵⁷

Identická „vyvíňující“ rétorika je přítomna i v případě probíhající krize na Ukrajině z roku 2014, kdy „...Ukrajina od listopadu nezaplatila vzniklý dluh za plyn. Abychom normalizovali situaci, půjčili jsme Ukrajině tři miliardy dolarů a snížili cenu plynu... Výsledkem je, že dluh za předchozí rok nebyl zaplacen“⁵⁸ proto „jsme přerušili dodávky plynu na Ukrajinu“⁵⁹. Podle V. Putina tak Ruská federace učinila nezbytná opatření na rozdíl „od evropských partnerů, kteří sice uznali legitimitu současné vlády v Kyjevě, ale nijak nepodpořili Ukrajinu, ani dolary, ani eury“⁶⁰ pouze „jsou tam jen nějaké sliby, které nejsou podpořeny žádnými skutečnými činy“⁶¹. Zároveň dle V. Putina je patrné, že „EU využívá ukrajinské hospodářství jako zdroj nerostného bohatství,“ a „chce obvinít Rusko z následků ukrajinské ekonomické krize“⁶². Přesto dle A. Novaka má Ruská federace zájem pokračovat v třístranných jednáních v rámci dohody z Minsku ve formátu Rusko – EU – Ukrajina o otázce zemního plynu, neboť „hlavním cílem je zajistit spolehlivé dodávky plynu evropským spotřebitelům ...“⁶³

51 ČIŽOV, V. (2014a). *Address by Ambassador Vladimir Chizhov at the conference «What Future for European Energy Governance?»*, Bruges, 24. dubna 2014.

52 LAVROV, S. (2016c). *Foreign Minister Sergey Lavrov's remarks and answers to media questions at the opening of the Russian-German summer school "Ways of Developing the Energy Sector: Modern Challenges"*, Yekaterinburg, August 15, 2016.

53 ČIŽOV, V. (2016a). *Permanent Representative to the EU Vladimir Chizhov's interview*, Rossiiskaya Gazeta, 15. června 2016.

54 LAVROV, S. (2014d). *Speech and replies to questions by Foreign Minister Sergey Lavrov at the meeting with heads of the member companies of the Association of European Businesses in the Russian Federation*, Moscow, 14. října 2014; NOVAK, A. (2013b). *Intervju Aleksandra Novaka*, Kommersant, 9. července 2013.

55 PUTIN, V. (2014b). *Russia-EU Summit*, Brussels, 28. ledna 2014.

56 PUTIN, V. (2014c). *Conference of Russian ambassadors and permanent representatives*, Moscow, 1. července 2014.

57 PUTIN, V. (2014d). *St Petersburg International Economic Forum*, St Petersburg, 23. května 2014.

58 Tamtéž.

59 PUTIN, V. (2014e). *Oil and Gas Companies as an Engine Driving Change in the World Economy session*, St Petersburg, 24. května 2014; NOVAK, A. (2014c). *Intervju Aleksandra Novaka*, Rossijskaja gazeta, 26. května 2014.

60 PUTIN, V. (2014f). *Answers to journalists' questions following visit to Italy*, Milan, 17. října 2014.

61 PUTIN, V. (2014g). *Meeting of the Valdai International Discussion Club*, Sochi, 24. října 2014.

62 PUTIN, V. (2014h). *Meeting with heads of leading international news agencies*, St Petersburg, 24. května 2014.

63 NOVAK, A. (2015). *Meeting with Government members. Vladimir Putin met with Government members to discuss accessibility of social services, including in remote districts and rural areas*, 24. června 2015.

V kontextu těchto skutečností pak Rusko reaguje na sadu opatření, které EU přijímá v reakci na krizi na Ukrajině ve snaze „diverzifikovat dodávky plynu a snížit tak zvanou závislost na RF“.⁶⁴ Rusko v této souvislosti upozorňuje v první řadě na paradoxní skutečnost, že, reálnou alternativou k takové „diverzifikaci“ je „nahrazení levného ruského plynu drahým americkým plynem“.⁶⁵ To potvrdil D. Medvěděv, dle kterého „cena LNG dodávaného z USA bude o 40 % dražší než ruský plyn“,⁶⁶ ale „já si jen těžko dovedu představit situaci, že by se americké firmy rozhodly dodávat plyn do Evropy, když na asijském trhu dostanou o 50 % víc“.⁶⁷ Vedle toho RF kritizuje EU za navržené netržních opatření, jež jsou jako z „dob SSSR“, jako například, „Polsko v současné době uvedlo iniciativu tzv. Energetickou unii k vytvoření jednotné evropské instituce pro centralizovaný nákup ropy a plynu v EU“.⁶⁸

Zároveň političtí činitelé RF velmi negativně vnímají snahy a opatření EU blokující realizaci projektu South Stream, kdy „nedávno jsme slyšeli, že jednání o plynovodu South Stream budou zmrazena, dokud Rusko neuzná novou vládu v Kyjevě ... Brusel je tak veden přáním trestat a pomstít se nám...“⁶⁹ a plynovodu Nord Stream 2: „Nechceme politizovat tento projekt, zatímco naši polští partneři říkají, že se staví proti jakémukoli zvýšení závislosti na Rusku“.⁷⁰ A konečně v neposlední řadě pak ruští političtí představitelé odsuzují trestání RF unijními sankcemi, které „z mého pohledu jsou politicky motivované...“⁷¹, neboť jsou „implementovány v Evropě pod rouškou takzvané transatlantické solidarity“.⁷² Navíc sankce proti ruskému plynovému sektoru „jsou nerealistické. Máme řadu zemí, které 100 % své spotřeby plynu zajišťují dodávkami z naší země...“, z tohoto důvodu by zákaz dovozu ruského plynu do těchto zemí měl „katastrofální efekt na jejich občany a průmysl“, proto „jsme velice skeptičtí k plánům EU na snížení její energetické závislosti na Rusku“.⁷³

V reakci na snahu EU snížit svoji závislost na ruském plynu a ropě by se podle Energetické strategie Ruské federace do roku 2035 měla „RF zaměřit na diverzifikaci exportu, po-

⁶⁴ NOVAK, A. (2014d). «Razvitie mirovoj energetiky i geopolitika», Moskva, 19. června 2014.

⁶⁵ NOVAK, A. (2014c). Interview Aleksandra Novaka, Rossijskaja gazeta, 26. května 2014.

⁶⁶ MEDVĚDĚV, D. (2014b). Dmitry Medvedev's interview, Bloomberg TV, 20. května 2014.

⁶⁷ ČIŽOV, V. (2014b). Ambassador Vladimir Chizhov's interview, Diplomatic World, 30. června 2014.

⁶⁸ NOVAK, A. (2014d). «Razvitie mirovoj energetiky i geopolitika», Moskva, 19. června 2014.

⁶⁹ LAVROV, S. (2014e). Interview by the Russian Foreign Minister Sergey Lavrov, "Politics", 3 února 2014.

⁷⁰ LAVROV, S. (2016a). Foreign Minister Sergey Lavrov's remarks at the University of Piraeus, Athens, 2. listopadu 2016; ČIŽOV, V. (2016a). Permanent Representative to the EU Vladimir Chizhov's interview, Rossijskaja Gazeta, 15. června 2016.

⁷¹ NOVAK, A. (2014e). Interview Aleksandra Novaka, Handelsblatt, 26. září 2014; ČIŽOV, V. (2017). Ambassador Vladimir Chizhov's interview, Euractiv, 14. března 2017.

⁷² LAVROV, S. (2016a). Foreign Minister Sergey Lavrov's remarks at the University of Piraeus, Athens, 2. listopadu 2016; LAVROV, S. (2016c). Foreign Minister Sergey Lavrov's remarks and answers to media questions at the opening of the Russian-German summer school "Ways of Developing the Energy Sector: Modern Challenges", Yekaterinburg, August 15, 2016.

⁷³ NOVAK, A. (2014f). Rossijskaja gotova uveličit postavki gaza v Evropu, Rossijskaja gazeta, 26. května 2014; ČIŽOV, V. (2016a). Statement by Ambassador Vladimir Chizhov at the conference "EU and Russia: what is the new reality?", Brussels, 6. října 2016.

sílit ruskou přítomnost na energetických trzích asijsko-pacifického regionu....“⁷⁴ Zároveň „není pochyb, že současná situace v našich vztazích s EU ovlivňuje míru energetické spolupráce RF s dalšími geografickými oblastmi. My aktivně podporujeme energetické partnerství s Čínou“,⁷⁵ zejména „v sektoru ropy a zemního plynu, jež roste chválným tempem a kde realizujeme několik velkých projektů, jako je plánovaný plynovod Síla Sibiře či ropovod Východní Sibiř - Tichý oceán“⁷⁶ Vedle toho „chceme budovat energetické vztahy také se zeměmi Latinské Ameriky, Afriky a Blízkého východu“.⁷⁷

4.2 Vliv norem bezpečnostního diskurzu na identitu a zájmy Ruska vůči EU

Rozdílný přístup Ruska a EU v oblasti energetické bezpečnosti vychází z rozdílného vnímání a interpretace norem⁷⁸ a hodnot⁷⁹, ze kterých RF vychází pro formulaci politiky vůči EU ve snaze změnit její chování. V tomto ohledu je potřeba zdůraznit, že Rusko zcela odlišně a rozdílně nahlíží a interpretuje evropské normy, které se vztahují k otázkám jejich interakce, včetně energetiky. I když političtí představitelé RF a Evropské unie používají často stejnou normativní slovní zásobu, ruští tvůrci diskurzu záměrně udělují normám rozdílné významy. Jinak řečeno, Ruská federace nezpochybňuje základ unijních hodnot a norem, ale snaží se je re-interpretovat a nabídnout pro většinu z nich alternativní vize a vlastní výklad.⁸⁰

V ruském diskurzu je pak přítomný vliv normativního a bezpečnostního přístupu na jednání RF. Na jednu stranu pod vlivem bezpečnostních norem a hodnot zvýrazňuje RF důležitost jeho energetických dodávek pro unijní bezpečnost, kdy „*přispíváme k energetické bez-*

⁷⁴ MINISTERSTVO ENERGETIKY ROSSIJSKOJ FEDERACII. (2014). *PROEKT Ministerstvo energetiky Rossijskoj Federacii. ENERGETIČESKAJA STRATEGIJA ROSII I NA PERIOD DO 2035 GODA*, Moskva 2014.

⁷⁵ LAVROV, S. (2014d). *Speech and replies to questions by Foreign Minister Sergey Lavrov at the meeting with heads of the member companies of the Association of European Businesses in the Russian Federation*, Moscow, 14. října 2014; MEDVĚDĚV, D. (2014b). Dmitry Medvedev's interview, Bloomberg TV, 20. května 2014.

⁷⁶ MEDVĚDĚV, D. (2016b). Dmitry Medvedev's interview, *China Central Television*, 4. listopadu 2016.

⁷⁷ LAVROV, S. (2014d). *Meeting with heads of the member companies of the Association of European Businesses in the Russian Federation*, Moscow, 14. října 2014.

⁷⁸ V širším významu je možné normy definovat jako společné zásady, které popisují, jak se aktéři mají či nemají chovat v konkrétních situacích. V souladu s konstruktivistickým důrazem na konstitutivní normy, autor v článku rozumí normou/normami standard vhodného chování aktérů s danou identitou, které mají zásadní význam pro energetický diskurz Ruska. Dále srov. ZEHFUSS, M. (2002). *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 16-17.

⁷⁹ Podle konstruktivistů se hodnoty vyvíjely historicky a zakládají kulturní obrazce, jejichž prostřednictvím národy tvoří své mezinárodní vnímání a stanovují jejich zájmy. Dimenze moci v diskurzu přichází do hry, když jsou národní hodnoty prosazovány externě nebo jsou chráněny před vnějšími vlivy. TSYGANKOV, A. (2015). Vladimir Putin's last stand: the sources of Russia's Ukraine policy. *Post-Soviet Affairs*, roč. 31, č. 4, s. 287.

⁸⁰ MAKARYCHEV, A. (2014). *Russia and the EU in a Multipolar World: Discourses, Identities, Norms (Soviet and Post-soviet Politics and Society)*. Stuttgart: ibidem-Verlag, s. 29

pečnosti EU prostřednictvím diverzifikace tras pro přepravu energie“.⁸¹ Na druhou stranu pod vlivem normativity užívá RF a ekonomických norem a hodnot ve snaze zmírnit kritiku EU, kvůli ruskému jednání na Ukrajině, kdy „*Rusko má zájem na dodávkách pro spolehlivé zákazníky*“, ale pokud „*Ukrajina nezaplatila, tak jsme museli zastavit plyn*“.⁸² Nicméně „*na ruské straně nikdo nezmínil, že bychom chtěli oficiálně uzavřít ukrajinský tranzit*“.⁸³

V této souvislosti je zde vhodné znovu zdůraznit, že kritičtí konstruktivisté zdůrazňují konstitutivní účinky norem a hodnot při vysvětlení toho, jak myšlenky a diskurzy ovlivňují vnímání států a jejich priority v zahraniční politice. Snaží se tím ukázat, jak myšlenkové struktury určují způsoby, kterými aktéři nově definují sami sebe, přičemž tyto myšlenkové struktury lze definovat jako kolektivní očekávání o správném chování pro danou identitu, která říká aktérům, kdo jsou, co je jejich cílem a jakou roli by měli hrát. V tomto ohledu je potřeba zkoumat konstrukci vnější identity RF jako Self a Other, která v širší historické perspektivě není možná bez odkazu na evropské zkušenosti a praxe a naopak. Podle Petry Kuchyňkové se Rusko na jednu stranu vůči „*prostoru na západ od území, které historicky kontrolovalo, z normativního hlediska vyrovnávalo jednak tím, že aspirovalo na roli jeho plnohodnotné součásti jako jeden ze států evropského velmocenského systému*“⁸⁴. To znamená, že Rusko jako evropská země konstruuje svoji identitu Self v souladu s Evropou. Na druhou stranu se Rusko „*střetávalo s fenoménem jinakosti až exkluze a budovalo alternativní představy o svébytné identitě Ruska při vědomí jeho specifčnosti, Ruska, které nemá přijímat cizí vzory, ale naopak má v prostoru, které ovládlo, vlastní, civilizační poslání*“.⁸⁵ To znamená, že RF jako (ne)evropská země konstruuje svoji identitu Self v opozici vůči Evropě jako Other, ale stejně tak může být identita Ruska formována jako evropské Other ve vztahu k Evropě.⁸⁶

Kritičtí konstruktivisté dále tvrdí, že identita se utváří v rámci diskurzu. To znamená, že jsou to především diskurzy, jež konstruuji sociální identitu, která zároveň formuje sociální chování aktérů, definováním jejich zájmů a postojů v mezinárodních vztazích. Vedle toho konstruktivisté tvrdí, že lidské zájmy jsou založené intersubjektivně a ideově, spíše než aby byly ukotveny v materiální realitě, což znamená, že zájmy a identity aktérů se objeví pouze v intersubjektivním procesu.⁸⁷

81 LAVROV, S. (2014d). *Speech and replies to questions by Foreign Minister Sergey Lavrov at the meeting with heads of the member companies of the Association of European Businesses in the Russian Federation*, Moscow, 14. října 2014.

82 MEDVĚDĚV, D. (2014c). Dmitry Medvedev's interview, *CNBC*, 15. října 2014.

83 ČIŽOV, V. (2016a). *Statement by Ambassador Vladimir Chizhov at the conference "EU and Russia: what is the new reality?"*, Brussels, 6. října 2016.

84 KUCHYŇKOVÁ, P. (2010). *Vývoj vztahů Ruské federace a Evropské unie v kontextu problematiky energetické bezpečnosti*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita Brno, s. 29.

85 Tamtéž, s. 29; WHITE, S., FEKLYUNINA, V. (2014). *Identities and Foreign Policies in Russia, Ukraine and Belarus. The Other Europes*. New York: Palgrave Macmillan.

86 MAKARYCHEV, A. (2014). *Russia and the EU in a Multipolar World: Discourses, Identities, Norms (Soviet and Post-soviet Politics and Society)*. Stuttgart: ibidem-Verlag, s. 19.

87 WENDT, A. (1992). *Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics*. *International Organization*, roč. 46, č. 2, s. 402.

S tímto předpokladem je pak rámována identita RF jako „bezpečnostně-normativního aktéra“ a to pomocí bezpečnostních a ekonomických norem a hodnot, které v energetických vztazích s EU používá s cílem přesvědčit jednak o významu ruských diverzifikačních projektů k posílení unijní energetické bezpečnosti a zároveň o zbytečnosti opatření vůči Rusku ze strany EU, která poškozují vzájemné energetické vztahy. Vedle toho se Ruská federace snaží svoji vnější prostorovou identitu Self spojit s evropským prostorovým Other, když vystupuje jako evropský aktér, který stabilizuje energetickou bezpečnost EU. V projevech řady politických činitelů RF je tak přítomna velmi silná ospravedlňující a vyvinující argumentace, jež je vedena snahou přesvědčit EU o svém významu a zároveň důležitosti a spolehlivosti v porovnání s ostatními dodavateli a tranzitními zeměmi. Současně s tím je tato argumentace podpořena připomínáním nedávné historie, která má podtrhnout význam SSSR a ukázat na problém jeho rozpadu na pozadí energetické bezpečnosti. Jinak řečeno, v kontextu těchto skutečností se RF ve vztazích s EU snaží o desekuritizaci energetické otázky, přičemž tento proces je možné sledovat na několika souběžných příkladech.

Za prvé, na příkladu odmítnutí přílišné energetické závislosti EU na RF, kdy „někteří západní politici ... vidí závislost EU na ruském plynu jako hrozbu. Myslím si, že není v tomto ohledu se čeho bát, protože závislost je vzájemná ...“.⁸⁸ Za druhé, na příkladu opakovaného zdůraznění, že RF „nikdy nepoužila energetiku pro politické cíle“;⁸⁹ protože „užívání energie jako nástroje geopolitiky zvyšuje nestabilitu...“.⁹⁰ Za třetí, na příkladu zvýraznění, že „Rusko bylo a bude spolehlivým dodavatelem energie pro EU“⁹¹ a naopak „nespolehlivým partnerem je Ukrajina“.⁹² Za čtvrté, na příkladu odmítnutí „vyšetřování Gazpromu ze strany Evropské komise“ a sankcí, jež „neukazují nic víc, než nedostatek diplomatické dovednosti ze strany našich amerických a evropských partnerů...“⁹³, protože sankce jako nástroj zahraniční politiky „nejsou moc efektivní a téměř nikdy neprodukují očekávané výsledky, a to i při použití proti malým zemím, natož proti zemi, jako je RF“.⁹⁴

V rámci své identity pak RF v energických vztazích s EU prosazuje bezpečnostně-diverzifikační zájmy se strategickým cílem zvýšit podíl na unijním energetickém trhu a diverzifikovat svoje přepravní trasy. To potvrdil V. Čižov, dle kterého „rád bych zdůraznil, že plynovod South Stream a unijní plynovody, jako je Nabucco či TAP v rámci jižního energetického koridoru EU proti sobě nesoutěží“. Naopak tyto projekty „se budou navzájem doplňovat, neboť všechny dostupné odhady naznačují, že poptávka po plynu v EU bu-

⁸⁸ LAVROV, S. (2016a). Foreign Minister Sergey Lavrov's remarks at the University of Piraeus, Athens, 2. listopadu 2016; ČIŽOV, V. (2016a). Permanent Representative to the EU Vladimir Chizhov's interview, *Rossiiskaya Gazeta*, 15. června 2016.

⁸⁹ ČIŽOV, V. (2014c). Vladimir Čižov: nadejus, čo ochlaždenie v otnošenijach Rossii v ES nenadolgo, *Interfax*, 22. května 2014.

⁹⁰ NOVAK, A. (2014d). «Razvitie mirovoj energetiky i geopolitika», Moskva, 19. června 2014.

⁹¹ MEDVĚDĚV, D. (2016a). *Russia-Finland talks*, 9. prosince 2016.

⁹² PUTIN, V. (2014e). *Oil and Gas Companies as an Engine Driving Change in the World Economy session*, St Petersburg, 24. května 2014.

⁹³ ČIŽOV, V. (2014d). Interview of Ambassador Vladimir Chizhov, *Aftenposten and Jyllands-Posten*, 22. května 2014.

⁹⁴ ČIŽOV, V. (2016a). Permanent Representative to the EU Vladimir Chizhov's interview, *Rossiiskaya Gazeta*, 15. června 2016.

*dou jen růst, takže by mělo být dost místa pro všechny projekty na trhu*⁹⁵ a „*Rusko je připraveno přispět k posílení energetické bezpečnosti našich evropských partnerů pomocí diverzifikace přepravních tras se zemním plynem*“⁹⁶ Tabulka č. 3 pak shrnuje hlavní témata, vnímání EU ze strany RF, vliv hodnot a norem na jejich identitu a energetické zájmy v rámci bezpečnostního diskurzu RF v letech 2012–2017.

Koncepty	Bezpečnostní diskurz
Hlavní témata	energetická bezpečnost; diverzifikace přepravních tras a odběratelů; odmítnutí odpovědnosti za energetickou krizi; alternativní energetické trhy
Vnímání EU	energetický a obchodní partner, ale i rival, který má výrazně odlišné a rozdílné energetické zájmy a představy
Význam norem	RF užívá bezpečnostní a ekonomické normy v procesu desekuritizace energetických vztahů s EU, jež by je měla respektovat/působení norem na zahraniční identitu Ruské federace
Zahraniční identita Self / Other	RF jako bezpečnostně-normativní aktér, jenž spojuje prostorovou identitu Self s evropským prostorovým Other
Zájmy, cíle a nástroje	pod vlivem této identity sleduje Ruská federace se strategickým cílem a pomocí normativně-obranných nástrojů vůči EU bezpečnostně-diverzifikační zájmy

Tabulka č. 3: Obsah bezpečnostního diskurzu Ruska

ZÁVĚR

Energetický bezpečnostní diskurz Ruské federace o energetických vztazích s Evropskou unií, jež si všímá zejména politických a bezpečnostních implikací energetické závislosti a nabývá na intenzitě v době politických a energetických krizí, se zaměřuje na řadu zásadních témat. Ruský bezpečnostní diskurz ve zkoumaném období let 2012 – 2017 klade v první řadě hlavní důraz na význam RF jako hlavního a spolehlivého dodavatele ropy a zemního plynu, jenž svými diverzifikačními projekty tj. ropovody a plynovody přispívá k unijní energetické bezpečnosti, kterou ohrožuje nespolehlivé tranzitní země, jako je Ukrajina. Vedle toho RF v bezpečnostním diskurzu odmítá odpovědnost za předchozí energetické krize a využívání energetiky jako politického nástroje vůči vybraným státům. Stejně tak se RF v bezpečnostním diskurzu snaží přesvědčit členské státy EU, že jeho nově plánované produktovody nevyšší unijní energetickou závislost.

Nicméně EU tyto nové ruské produktovody nevnímá vždy pozitivně kvůli obavě ze zvýšení své energetické závislosti na Rusku. Zároveň pod vlivem přetrvávající nestability

⁹⁵ ČIŽOV, V. (2012). *Address by Vladimir Chizhov to the conference „Energy Dialogue: Russia – European Union. Gas Aspect“*, Brussels, 27. dubna 2012.

⁹⁶ NOVAK, A. (2017). Interview Ministra Aleksandra Novaka, *Andola*, 9. března 2017; PUTIN, V. (2017). *Meeting with President and CEO of BASF Kurt Bock*, 22. března 2017.

na Ukrajině, v jejímž důsledku došlo ke zhoršení vztahů s EU, si Rusko v bezpečnostním diskurzu daleko více všímá opatření EU k posílení její energetické bezpečnosti a snížení energetické zranitelnosti, přičemž RF tyto unijní kroky považuje za neopodstatněné. Důsledkem toho je pak RF nucena hledat alternativní energetické trhy a diverzifikovat přepravní trasy směrem na východ. Ruská federace proto v bezpečnostním diskurzu vnímá EU jako energetického a obchodního partnera, ale současně i jako rivala, který má výrazně odlišné a rozdílné energetické zájmy a představy.

V energetickém bezpečnostním diskurzu Ruska působí normy a hodnoty na zahraniční identitu Ruské federace, která jako „bezpečnostně-normativní aktér“ užívá bezpečnostní a ekonomické normy a hodnoty v procesu desekuritizace energetických vztahů s Evropskou unií, jež by je měla respektovat. Vedle toho se Rusko v procesu desekuritizace snaží svoji vnější prostorovou identitu Self spojit s evropským prostorovým Other, když vystupuje jako evropský aktér, který stabilizuje energetickou bezpečnost Evropské unie. Zároveň tato identita determinuje bezpečnostně-diverzifikační zájmy, jež Ruská federace v energetických vztazích s Evropskou unií sleduje prostřednictvím normativně-obranných nástrojů se strategickým cílem přesvědčit jednak o spolehlivosti Ruské federace a významu jejich diverzifikačních projektů k posílení unijní energetické bezpečnosti, zvýšení podílu na evropském energetickém trhu a diverzifikaci svých přepravní trasy a zároveň o zbytečnosti opatření vůči Rusku ze strany EU, která poškozují vzájemné energetické vztahy.

Bezpečnostní diskurz RF má pak důležitý vliv jednak na proces formování energetické politiky EU, která v řadě ohledů resp. přijatých opatření reaguje na prohlášení politických představitelů Ruska, ale zároveň na energetický bezpečnostní diskurz EU, jenž se vyvíjí do značné míry v opozici vůči ruskému bezpečnostnímu diskurzu. To znamená, že zatímco z ruské strany je v bezpečnostním diskurzu například RF interpretována jako spolehlivý a stabilní energetický partner pro EU, která by měla ruské přepravní trasy vítat, bezpečnostní diskurz EU neuznává toto tvrzení, protože hlavním cílem je snížit energetickou závislost na RF jako takové. V neposlední řadě pak bezpečnostní diskurz Ruska determinuje i směřování české energetické politiky a určuje obsah a charakter energetického bezpečnostního diskurzu České republiky, který se zásadním způsobem vyvíjí pod jeho vlivem.

Autor: *Mgr. et Mgr. Lukáš Tichý, Ph.D.* Narozen 1982. Pracuje jako výzkumný pracovník na Ústavu mezinárodních vztahů Praha. Zabývá problematikou energetické bezpečnosti, zahraniční a bezpečnostní politikou EU a Ruska a teoriemi mezinárodních vztahů. Publikoval řadu článků v tuzemských a zahraničních odborných časopisech, sbornících a monografiích.

Jak citovat: TICHÝ, Lukáš. Bezpečnostní diskurz Ruské federace o energetických vztazích s EU v letech 2012–2017. *Vojenské rozhledy*. 2017, 26 (2), 56-72. DOI: 10.3849/2336-2995.26.2017.02.056-072. ISSN 1210-3292 (print), 2336-2995 (on-line). Available at: www.vojenskerozhledy.cz